

Веретейченко І. А.

(кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Поняття національної ідентичності / І. Веретейченко // Формування патріота в вимірі революції гідності та пріоритетів «Нової школи» : збірник статей учасників 1-го Всеукраїнського круглого столу з он-лайн трансляцією, 16-17 лютого 2017 року. – Суми : КЗ СОІППО, 2017. – 401с.

ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розглядається проблема національної, яка в найзагальнішому своєму розумінні означає усвідомлення людиною своєї приналежності до певної соціальної групи, що дозволяє визначити своє місце в соціокультурному просторі та вільно орієнтуватися в оточуючому світі.

Ключові слова: ідентичність, національність, культура, суспільство.

В дитинстві відкриваєш материк,
котрий назветься потім –
Батьківщина.

Ліна Костенко

Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов’язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Національно-патріотичне виховання полягає у всебічному пізнанні історії, культури, духовності українського народу, усвідомленні кожною людиною себе як індивідуальності, особистості та як частки своєї нації, а на цій основі – і складової всього людства, розумінні ролі історичних знань про свою країну, її духовні надбання та уміння захищати національні інтереси свого народу.

Найважливішим завданням українського суспільства було і є виховання покоління гуманістів і патріотів, для яких найвищим ідеалом є єдність особистих та національно державних інтересів. В Законі України “Про загальну середню освіту” особлива увага приділяється вихованню громадянина – патріота своєї країни, який свідомо ставиться до своїх обов’язків, готовий до подальшого навчання та трудової діяльності.

Однак у процесі свого геополітичного та соціокультурного становлення Україна перманентно перебувала між двох світоглядних орієнтирів: на Європу і Росію. Кожен із цих векторів пропонував свою ідейну парадигму, а priori амбівалентну, проте історично виправдану. В результаті тривалої практики в українців сформувалась низка принципово відмінних типів свідомості, наслідки яких впливають на функціонування окремих національних приналежностей. Ці дві проблеми наразі й досі актуальні та провокують численні дебати серед “проєвропейських” та “проросійських” представників української інтелігенції. Вирішення подібних питань, звісно, не дозволить позбутися ідеологічної роздвоєності, але стане важливим кроком у визначенні граней окремишньої української ідентичності та усвідомлення власної ролі в європейському просторі. Свого часу Ю. Андрухович сказав “Україна – найбільша в Європі за площею об’єктивна даність, яка саме з цієї причини фатально не може в Європі поміститися [...] Бути з Росією для України згубно – це духовна і фізична смерть, у чому можна було переконатися протягом трьох з половиною століть. Бути з Європою, можливо означає те саме, але в цьому ще варто переконатися” [3, с. 25].

Отже, можемо говорити про наявність на теренах українського культурного простору щонайменше двох ідентичностей, антагоністичних за своєю суттю.

Ідентичність назавжди залишиться однією з чинних характеристик людського буття – його сутнісною ознакою, яку виявив наш час. Поняття ідентичності активно використовується в ряді соціально-гуманітарних наук – соціології, психології, культурній і соціальній антропології, етнології. В найзагальнішому розумінні воно означає усвідомлення людиною своєї приналежності до певної соціальної групи, що дозволяє визначити своє місце в соціокультурному просторі та вільно орієнтуватися в оточуючому світі.

Тож на сьогодні пошуки ідентичності становлять найактуальніше життєве завдання та проблему наукового дискурсу, зміст якого визначається, з-поміж інших, внутрішньою суперечливістю її ідентифікаційного поля. Множина “видів” або “моделей” родових, територіальних, соціоекономічних, класових, релігійних, етнічних, національних, гендерних, професійних, інституційних, ідеологічних, вікових, цивілізаційних, культурних ідентичностей є свідченням того, що, стосуючись неоднозначних, динамічних і множинних реальних ідентичностей, термін “ідентичність” у сучасних гуманітарних дискурсивних практиках набуває статусу концепту із притаманною тому пластичністю смислового наповнення.

У контексті тих процесів, які відбуваються в сучасній Україні, проблема ідентичності набуває особливого актуального значення. Становлення української державності передбачає акцентування уваги на цьому феномені. Мова йде не тільки про ідентичність особистості, але й про ідентичність етносу в цілому, його матеріальної й духовної культури. Хто ми? Де наші корені? Які витoki нашого буття? Ці та інші питання неодмінно виникають в процесі формування державних інститутів незалежної України.

Дж. Неру якось сказав, що “Ганді дав Індії ідентичність”. Ці слова стосуються лідерів національно-визвольного руху будь-якої країни. Адже народи, які визволилися від колоніального гніту, набувають разом зі статусом

державного суверенітету не менш важливий здобуток – право бути самим собою, мати своє “Я”. Е. Саїд у праці “Орієнталізм” зазначав: “Ідентичність “я” або ідентичність “іншого” далека від того, щоби бути чимось статичним, а є насправді досконало опрацьованим історичним процесом, що відбувається як змагання і втягує в себе індивідів та інституції в усіх суспільствах” [4, с. 429]. Розшифровуючи зміст цього “Я”, відмітимо, що воно передбачає формування національної самосвідомості, національної культури, розвиток сфери духовності, спрямованої на зміцнення ідентичності народу. З цього приводу польська дослідниця О. Гнатюк зазначала: “У дискусіях про стан української культури та доконечну потребу її кардинальної зміни в новій політичній ситуації, які точилися вже після проголошення незалежності в Україні, почасти повторюються сюжети зі зламу століть, зокрема коли йдеться про модернізацію. Таку особливість зумовили, по-перше, типологічна схожість позицій у ставленні до модернізаційних викликів, по-друге – проект трансформації наявної культурної ідентичності, опертий на концепціях, що виникли в період творення новочасної української нації” [2, с. 24]. Окрім того, важливим аспектом змісту ідентичності етносу, національної ідентичності є завоювання незалежності, яка є передумовою незалежності національної.

Загалом ідентичності, усвідомленню індивіда щодо приналежності своєму народові, тобто етнічній / національній ідентичності, належить одна з ключових ролей на індивідуальному та колективному рівнях. У понятті етнічної / національної ідентичності (вона є лише однією з форм ідентичності взагалі) містяться параметри об’єктивні, тобто те, про що можна довідатись (об’єктивний культурний зміст) і суб’єктивні – те, що є емотивним (відчуття приналежності та лояльності). Ці параметри постійно взаємодіють і змінюються. Їм завжди притаманне лише те, що у них вірять, як в основу спільноти.

Дослідженню типів колективної ідентичності присвятив свою працю “Національна ідентичність” Е. Сміт [5]. Класифікація за родом є основою інших відмінностей, вона є поєднувальною ланкою з іншими видами ідентичностей.

На його думку, першим типом колективної ідентичності є чинник роду. Будучи універсальною, родова ідентичність створює умови для колективних дій. Вона, зазвичай, залишається постійною протягом усього життя людини, адже базові для неї індивідуальні й групові культурні взаємозв'язки визначаються вже під час народження.

А, виходячи з концепції Б. Андерсона [1, с. 22], дослідження ідентичності з одного боку дає уявлення про себе, а з другого – розкриває себе як таке, що відрізняється від інших використанням тих аспектів культури, які певна спільнота, з метою демонстрації своїх особливостей, обрала собі як засоби розрізнення.

Творення національної культури, а отже, і нації, полягало у виокремленні певних елементів культури з наявної етнокультурної різноманітності (міфів, легенд, епосу тощо), у перетворенні їх та поєднанні в нову культурну цілісність. Виокремлення цих елементів не було механічним процесом: культурна еліта, переробляючи і синтезуючи їх у нову культурну цілісність, водночас творила ідеалізований образ нації (“національний міф”).

Одночасно із творенням національної культури, а нерідко ще перед тим, змінювалася самосвідомість людини. Раніше вона усвідомлювала себе належною лише до якоїсь невеликої спільноти (общини, племені, сільської общини) або до великої релігійної “уявної спільноти” [1, с. 22], наприклад до “хрещеного світу”. Тепер місце таких спільнот займає нова “уявна (уявлена) спільнота”, у яку люди об'єднувалися не шляхом безпосереднього спілкування, як у традиційних общинах чи племенах, а уявно, що не заважало існуванню цієї нової спільноти як певної реальності. Її виникнення супроводжувалося змінами в ціннісних орієнтаціях: в ієрархії цінностей вивищувалася нова цінність – нація, яка іноді навіть витісняє попередню вищу цінність – Бога. Становлення націй рівноцінне творенню національної культури і національної самосвідомості.

Тому саме учитель-словесник на зразках українського красного письменства формує в учнів високу національну свідомість, акцентує увагу на

краєзнавчому матеріалі як складової національного виховання школярів. Відомо, що патріотизм починається з любові до батьківської хати, до колискової, яку співала мама, до сім'ї, родини, до рідної мови і народної пісні. Саме це формує поняття “малої батьківщини”. І тільки уже пізніше приходить усвідомлення себе сином чи донькою великої Батьківщини – України, гордості за її славне минуле і розуміння того, що треба навчатися, працювати для її майбутнього. Найголовніше завдання вчителя – це формування в школярів національної гідності і гордості за свою землю, народ, батьківщину, усвідомлення себе представниками державної нації, носіями незалежності і державності.

Література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. – Київ: Критика, 2001.
2. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії. – К.: Критика, 2005. – 528 с., с. 24
3. Див.: Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії. – К.: Критика, 2005. – 528 с.
4. Саїд, Е.В. Орієнталізм. – К.: Основи, 2001. – 511 с.
5. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Тарашука. – К.: Основи, 1994. – 224 с.